

NIEUWE UITGAVEN

[RECENSIE]

Harry Van Velthoven, *Waarheen met België? Van taalstrijd tot communautaire conflicten. Een selectie uit 35 jaar wetenschappelijk onderzoek*, Brussel, Academic and Scientific Publishers, 2011, 368 pp., ISBN 9789054878759

Eind vorig jaar bundelde Harry Van Velthoven (°1944) – historicus, erehoogleraar van de Hogeschool Gent en lid van de redactie van *Wetenschappelijke tijdingen* – een aantal van zijn bijdragen in tijdschriften en verzamelwerken over de geschiedenis van de Vlaamse beweging, zijn historisch specialisme, onder de titel *Waarheen met België? Van taalstrijd tot communautaire conflicten. Een selectie uit 35 jaar wetenschappelijk onderzoek*. Tijdens zijn studie aan de Nederlandstalige afdeling van de toen nog unitaire Brusselse universiteit werd Van Velthovens interesse voor dit onderzoeksveld gewekt door Jan Craeybeckx (1923-2011). Dat leidde ertoe dat hij in 1969 zijn diploma van licentiaat geschiedenis behaalde met de eindverhandeling *Een onderzoek naar de standpunten in de Belgische Werkliedenpartij ten opzichte van Vlaamse Kwestie en Vlaamse Beweging 1894-1914*. In het verlengde daarvan publiceerde hij in 1974 in het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* zijn eerste wetenschappelijk artikel: *Onenigheid in de Belgische Werkliedenpartij: de Vlaamse kwestie wordt een vrije kwestie (1894-1914)*, dat ook werd opgenomen in deze verzamelbundel (pp. 147-183) en dat na 38 jaar nog altijd belangwekkend, informatief en verhelderend blijft. Een lichtjes ironiserend en erg treffend citaat daaruit over de verhouding tussen socialisme en Vlaamse beweging nemen wij hier instemmend over: “*De flaminganten zagen de Vlaamse beweging niet als een werkelijk sociaal emanciperende beweging, de socialisten evenmin*”. (p. 153)

Naast diverse recensies en een vijftigtal historisch-wetenschappelijke artikels schreef Van Velthoven als hoofd- of coauteur een achttal boeken, waarvan een aantal synthese- of overzichtspublicaties ook werd vertaald in het Frans en het Engels. In 1979 promoveerde hij aan de inmiddels zelfstandige Vrije Universiteit Brussel tot doctor in de geschiedenis met een proefschrift waarvan in 1982 een handelseditie werd uitgebracht: *De Vlaamse kwestie 1830-1914. Macht en onmacht van de Vlaamsgezinden*. De promotor van Van Velthovens doctoraat was Els Witte (°1941), die in *Waarheen met België?* instond voor de bio- en bibliografische inleiding. (pp. 9-23) Haar enigszins overtrokken, maar voor een huldeboek allicht te tolereren slotconclusie over Van Velthoven als historicus van de Vlaamse beweging luidt als volgt: “*De rol van levensbeschouwelijk links in de beweging is dankzij hem niet langer onbekend*”. (p. 22)

In zijn talloze publicaties presenteert Van Velthoven scherpe en scherpe

analyses en inzichten, etaleert hij een zowel diepgaande als brede eruditie betreffende de behandelde materie en de literatuur daaromtrent en formuleert hij enerzijds fraai en begrijpelijk en anderzijds genuanceerd en expliciet. In zijn begrippenapparaat klinkt daarenboven Van Velthovens grondige kennis door van verschillende theorieën en concepten – bijvoorbeeld over machtsverwerving, identiteitsbeleving en elitevorming – die werden ontleend aan de politieke en de sociale wetenschappen. Tegelijk toont hij zich ook terdege geïnformeerd over het internationale nationalisme-onderzoek van de jongste decennia van onder anderen Ernest Gellner (1925-1995), Eric Hobsbawm (°1917) en Miroslav Hroch (°1932). Daarnaast aarzelt hij niet om – uitgaand van de vaststellingen en de conclusies van zijn historisch onderzoek – vrij regelmatig kanttekeningen te plaatsen en uitspraken te doen die gericht zijn op de politiek-maatschappelijke actualiteit en neemt hij op die manier *“actief deel aan het communautaire debat dat in Vlaanderen wordt gevoerd”*. (p. 20) Dat doet Van Velthoven uiteraard het meest nadrukkelijk in de enige bijdrage die speciaal voor deze verzamelbundel werd geschreven: *Waarheen met België? Vijftien jaar later. Een stand van zaken* (pp. 319-368)¹, een gedetailleerd feitenoverzicht – met tegelijk aandacht voor de grote lijnen, de historische achtergronden en interpreterende commentaar – van de communautaire ontwikkelingen in België tijdens het voorbije anderhalve decennium, dat werd afgesloten op 17 april 2011 en dat bijgevolg de jongste regeringsvorming en de bijbehorende, geplande staats hervorming niet meer kon behandelen. Methodologisch hield Van Velthoven zich heel zijn publicistische carrière en tot op vandaag overigens aan de benadering die hij al in 1974 formuleerde: *“Uiteindelijk zal de diepgang, dynamiek en betekenis van de Vlaamse beweging slechts duidelijk worden van het ogenblik dat men haar niet meer als thematiek zal isoleren, maar dat men haar zal behandelen in relatie en onderlinge beïnvloeding met de andere spanningsvelden.”* (p. 183)

Kenschetsend voor Van Velthovens meer op consensus dan op controversie gerichte aanpak van de historische polemieken, die hij met name met Lode Wils (°1929) voerde en voert – onder meer over de respectieve inbreng van katholieken en vrijzinnigen in de Vlaamse beweging en over het al dan niet voldoende ‘Vlaamse of Vlaamsgezinde karakter’ van het socialisme in Vlaanderen, in het bijzonder vóór de Eerste Wereldoorlog –, is dat hij de Leuvense emeritus omschrijft als *“de belangrijkste historiograaf van de VB”* (p. 37), dat hij hem terecht *“een van eerste Belgische historici”* noemt die *“de resultaten van het internationaal [nationalisme] onderzoek in zijn analyse”* betrok (p. 51) en dat hij zijn kritische beschouwingen

1. Zie ook H. Van Velthoven, *Waarheen met België*, in: *Samenleving en politiek (sampil)*, jg. 18, 2011, nr. 10, pp. 4-14.

over de door hem gecontesteerde theses van Wils begint als volgt: *“Om de discussie in te perken, is het nuttig te zien waarover Wils en ik het eens kunnen zijn”*. (p. 39) Dat is zeker niet het geval wat betreft Wils’ *“interpretatie, waarbij hij Vlaamsgezind quasi uitsluitend met katholiek associeert”*. (p. 130) Fijntjes merkt Van Velthoven in dat verband op dat (Arthur) *“Verhaegen, ondanks zijn topfuncties, alleszins geen voorbeeld van vervlechting tussen christendemocratie en Vlaamsgezindheid was”* (pp. 117-118), een symbiose die Wils in diverse publicaties als vaststaand vooropstelde en -stelt. Van Velthovens mild geformuleerde, maar desondanks niet mis te verstane oordeel over de volgens hem en sommige collegae-historici (al te) katholiek-ideologische geladenheid van een deel van Wils’ historiografische productie kan ongeveer worden samengevat als volgt: *“Het zoeken naar externe zondebokken, telkens als contrastbeeld, heeft hem wat blind gemaakt voor de interne machtsbegrenzing van het katholiek flamingantisme”* (p. 40); en nog: *“Lode Wils zou een aantal van zijn stellingen in die zin toch wat moeten bijstellen.”* (p. 123) Wie kennis wil nemen van deze stellingen – al dan niet in contrast met die van Van Velthoven – kan daarvoor onder meer terecht in de bundel *Van de Belgische naar de Vlaamse natie. Een geschiedenis van de Vlaamse beweging*, die Lode Wils in 2009 publiceerde en waarin 15 representatieve (tijdschrift)bijdragen, die zowat de hele Belgische geschiedenis sinds 1830 overspannen, uit de periode sinds zijn emeritaat in 1994 werden samengebracht.

Het (christendemocratische) daensisme – dat aanvankelijk naast en in contact met, maar later vooral buiten het katholieke flamingantisme optrad – werd door Van Velthoven in 1989 *“breed-maatschappelijk en in zijn essentie”* gesitueerd. (pp. 231-246; citaat p. 232) De druk die de katholieke partij, het episcopaat en ‘Rome’ in onderling overleg uitoefenden om hoe dan ook de katholieke eenheid te bewaren – inclusief repressie tegen en/of excommunicatie van de daensisten – verhinderde *“de versmelting van christendemocratie en katholiek flamingantisme tot één geïntegreerde oppositionele beweging, die de frontale botsing met de katholieke cijnscoterieën aanging”* (p. 236), mede doordat de zogenaamde *“gedomesticierde of geïntegreerde christendemocratie”* van onder andere de latere ministers Jules Renkin (1862-1934) en Henri Carton de Wiart (1869-1954) in Brussel en van Arthur Verhaegen (1847-1917), parlements lid en voorzitter van de Belgische Volksbond, in Gent (pp. 242-243) de confrontatie met het conservatief-katholieke establishment uit de weg ging en binnen de katholieke partij bleef. Tijdens het eerste decennium van de 20ste eeuw desintegreerde, verschrompelde en implodeerde het daensisme als beweging vrij snel, terwijl de leidersfiguren en de militanten afhaakten of zich aansloten bij uiteenlopende politieke bewegingen, waarbij sommigen zich bovendien distantiëerden van het kerkelijk gezag (in niet-religieuze aangelegenheden) en/of het catholicisme. De politiek-maatschappelijke achtergrond waartegen de

tragische episode van het daensisme zich kort vóór en na 1900 voltrok, werd door Van Velthoven overigens in diverse studies uitvoerig en in een breed perspectief bestudeerd en wordt door hem beschouwd als een historisch kantelmoment, zowel voor de democratisering als voor de Vlaamse beweging: *“De sterk toegenomen organisatiegraad stond ook in het teken van de door de arbeidersbeweging afgedwongen democratisering van het stemrecht (het compromis van het algemeen meervoudig stemrecht voor mannen in 1893), wat ook voor de Vlaamsgezinde politieke middenklasse mogelijkheden bood. Door die democratisering en de quasi Vlaamse eentaligheid in Vlaanderen kwam de Vlaamse beweging in een potentiële massafase. De strijd voor de Gelijkheidswet in 1897 zou voor een eerste grote en buitenparlementaire mobilisering in Vlaanderen zorgen.”* (p. 286) De laatste grote actie van het flamingantische middenveld, en die door Van Velthoven in deze verzamelbundel ook herhaaldelijk wordt genoemd, situeerde zich tachtig jaar later met de agitatie tegen het Egmontpact (1977-1978).

Wat de periode na de Eerste Wereldoorlog betreft, stelde Van Velthoven in zijn overzicht van de historiografie van de Vlaamse beweging uit 2007 (pp. 35-70), onder meer in navolging van Emmanuel Gerard (°1952), vast *“hoe bepalend de koning en Emile Francqui van de Société Générale wel waren voor de Belgische politiek van Loppem tot halverwege de jaren dertig. Het blijft onduidelijk vanaf wanneer en hoe Albert I het Vlaamse minimumprogramma dan is beginnen tolereren.”* (p. 45) Hoe dan ook werd omstreeks 1930 het territorialiteitsbeginsel door het Belgische politieke bestel aanvaard en werden de taalwetten vanaf het midden van de jaren 1930 gebaseerd op dat principe, dat nadien ook aan de basis lag van de vastlegging van de taalgrens in 1962 en dat nog later het fundament vormde voor de stapsgewijze federale herinrichting van de Belgische staat vanaf 1970. In een van de – althans wat mij betreft – meest revelerende stukken uit deze bundel, *De rol van de monarchie (vooral van Albert I) in de Vlaamse ontvoogding. Controverse onder historici* (eerder verschenen in *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 68, 2009, nr. 1, pp. 6-62), gaat Van Velthoven op een en ander nader in naar aanleiding van het boek *De monarchie en het einde van België. Een communautaire geschiedenis van Leopold I tot Albert II* van Herman Van Goethem (°1958) uit 2008 en de reacties daarop, in het bijzonder van Lode Wils. (pp. 125-144) Van deze gelegenheid maken wij overigens graag gebruik om te signaleren dat de Groningse emeritus-hoogleraar geschiedenis Coenraad Arnold Tamse (°1937) einde 2011 een korte maar bijzondere inspirerende recensie wijdde aan de Engelse vertaling uit hetzelfde jaar van dit boek van Van Goethem. (De Belgische barst en de monarchie, in: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, jg. 124, 2011, nr. 4, pp. 561-562)

Harry Van Velthoven is een geëngageerd historicus, met een duidelijke affiniteit ten opzichte van de Vlaamse beweging, die hij in 2003 op vol-

gende manier subtiel verwoordde: *“Men is maar eerst politiek correct als men neerbuigend doet over eender welke vorm van Vlaamse identificatie en de verdere ontwikkeling van een politiek-Vlaamse ruimte contesteert. Ludo Abicht heeft dat ooit het ‘excuse me for being Flemish’-syndroom genoemd.”* (p. 289) Mede vanuit die vaststelling betreurt hij dat – vooral tengevolge van de collaboratie van een goed deel van de Vlaamse beweging en van *“een deel van de demanistische generatie”* (p. 208) aan socialistische zijde tijdens de Tweede Wereldoorlog en ondanks het in Vlaamsgezind opzicht hoopgevende en inspirerende eerste, zelfstandige Vlaams Socialistisch Congres in 1937 (pp. 185-201) – er vanaf 1944 binnen de nog unitair-Belgische socialistische partij *“een kwarteeuw ‘unitaire inertie’”* begon, waarbij er weinig ruimte was voor *“Vlaamse accenten”*. (p. 208) Ter illustratie een tweeledig en veelzeggend voorbeeld uit het begin van de jaren 1960: als reactie op het verbod van de nationale partijleiding van de toenmalige PSB-BSP om deel te nemen aan de Vlaamse Marsen op Brussel, trok de Vlaamsgezinde apotheker en socialistische fractieleider in de gemeenteraad van Lokeren Rik Van de Voorde (1910-1976) met zijn achterban toch naar de Belgische hoofdstad om er vanop het voetpad de manifestanten toe te juichen; ook zijn regionaal ondervoorzitterschap in het Land van Waas van de Vlaamse Volksbeweging en de Stichting Lodewijk De Raet werd door de socialistische partijcenakels trouwens niet bepaald geapprecieerd. Tot slot wijzen wij graag nog op de zogeheten ‘pasmunt-stelling’, die Brussel-specialist Van Velthoven in 1981 voor het eerst uiteenzette en waarop hij nadien herhaaldelijk terugkwam: *“De Vlaamse beweging stond niet sterk genoeg om tegelijkertijd taalrechten in Vlaanderen en Brussel te verdedigen, waardoor de Franstaligen van de taalsituatie in Brussel de losprijs voor de taalemancipatie in Vlaanderen konden maken. Vlaanderen vernederlandste en Brussel verfranste verder.”* (p. 14) Van Velthoven deed inderdaad heelwat meer dan (mee) *“levensbeschouwelijk links”* correct op de kaart van de geschiedenis van de Vlaamse beweging zetten. Daarvan levert – voor zover dat nog nodig was – de bundel *Waarheen met België?*, die werd gepubliceerd naar aanleiding van zijn definitief afscheid van de Hogeschool Gent, het onomstotelijke en overtuigende bewijs.

[Nico Van Campenhout]